

Mūsų kultūros paveldas

Senojoje mokykloje, virtusioje muziejumi, menami ir buvę mokytojai

Svėdasų krašto muziejus, įkurdintas dar carizmo laikais statytame ir 1986 metais restauruotame buvusios Kunigiškių pradžios mokyklos pastate, šių metų vasarą pažymės veiklos 25- metį.

Vietinės reikšmės istorijos paminklo buvusios Kunigiškių pradžios mokyklos - istorinius tyrimus 1978 metais atlikę Paminklų konservavimo instituto darbuotojai ir 1980 metais restauravimo projektą paruošusi šio instituto vyr. architektė Živilė Mačionienė rekomendavo įrengti tame pastate muziejų ir atkurti senosios mokyklos klasės vaizdą.

Taip ir buvo padaryta. Kadangi Svėdasų kraštas (Anykščių rajonas) žymus garsiais žmonėmis, savo istorine praeimi, lankytinomis vietomis, dėl muziejinių eksponatų organizatoriams tuometinio „Lenino keliu“ kolūkio darbuotojams nereikėjo pernelyg „sukti galvos“. Nebuvo sunku atkurti ir senąją klasę, juo labiau, kad tuo itin nuoširdžiai rūpinosi labai šviesi asmenybė - buvusi Kunigiškių pradžios mokyklos mokinė, Ukmergėje gyvenusi, dažnai gimtinę lankydavusi Danutė Šiliniene. Ji muziejui dovanojo ne tik daug įvairių senų namų apyvokos daiktų, bet ir mokyimo priemonių, mokyklinių vadovėlių. Danutė labai stengėsi, kad Kunigiškių mokykloje - muziejuje atsirastų senus laikus menantis mokykliniai suoliai, tad daug laiko praleido skambindama telefonu į šalies mokyklas. Ir kaip skaudu mokytojai būdavo išgirsti telefono ragelyje neigiamus atsakymus: „Ne, tokių seniųjų mes nelaikome. Mūsų mokykloje - tik nauji baldai. Senuosius - nurašėme, sunaikinome, išmetėme, sudeginome...“ Džiaugsmu Danutė netėvė, kai sužinojo, kad Ukmergės rajono Žemaitkiemio pagrindinėje mokykloje seni mokykliniai suoliai išsaugoti ir sudėti sandėlyje. Šios mokyklos direktorius Stasys Misiūnas mielai sutiko Kunigiškių muziejui tuos suolus padovanoti...

Kai 1987-ųjų metų kovo 5-ąją į Žemaitkiemį atvažiavo tos dovanos išvežti „Lenino keliu“ sunkvežimis ir būsimoji muziejaus steigėjai, juos palydėjo ir Danutė Šiliniene. Išsaugotus senuosius suolus pakrauti į mašiną padėjo moksleiviai, tame „procese“ dalyvavo ir mokyklos direktorius S. Misiūnas. Jis geranoriškai padovanojo dar ir mokyklinę lentą bei nebenaudojamą spintą. Visa tai vėliau labai tiko naujam muziejui. Tiesa, dar prieš steigiant muziejų, vasarą ūkio mechanizacijos kieme tuos atsivežtus baldus dar teko nuvalyti, paremontuoti, perdažyti - tuo pasirūpino kolūkio darbuotojai bei pataikinti prie žemės ūkio darbų atvykę Kauno politechnikumo moksleiviai.

Muziejaus atidarymo iškilmės įvyko 1987 metų rugpjūčio 29-ąją būtent toje erdvioje buvusios mokyklos atkurtoje klasėje. Visų džiaugsmui ir nuostabai čia puikavosi iš Žemaitkiemio atgabenti mokykliniai baldai. Be galo tuo džiaugėsi ir muziejaus atidaryme dalyvavusi Danutė Šiliniene, ištarusi nuoširdžius padėkos žodžius visiems tiems, kurie prisidėjo prie istorinio mokyklos pastato išsaugojimo ir muziejaus įkūrimo... (2002-aisiais metais išleistoje savo prisiminimų knygoje „Gimtieji Kunigiškiai“ Danutė Šiliniene nepamiršo paminėti ir apie senų mokyklinių suolų paiešką Kunigiškių muziejui, ir apie tai, kad už tokį geraširdiškumą Žemaitkiemio pagrindinės mokyklos direktorius S. Misiūnas gavo gerokai pylos iš Ukmergės rajkomo valdžios...)

Atkurtoje Kunigiškių pradžios mokyklos klasėje buvo įrengta ir muziejinė ekspozicija, skirta lietuvių literatūros klasiškai, visuomenės veikėjui kanaaninkui Juozui Tumui- Vaižgantui. Ir neatsitiktiniai. Juk Tumų Juozukas, eidamas dešimtuosius metus, pradėjo lankyti Kunigiškių pradžios mokyklą ir ją sėkmingai per dvi žiomas užbaigė. Nors mokyty rusų kalbos, aritmetikos, istorijos, geografijos ir kitų dalykų buvo nelengva (visi dalykai buvo mokomi tikrai rusiškai), padėjo gera Juozuko atmintis, pastabumas. Mokytojas rusas sentikis Ivanas Vasilionok labai didžiavosi Tumų Juozuko gabumais ir jam bebaigiant mokyklą, išdavė pagyrimo raštą. Išlaikęs Anykščių pradžios mokyklos baigimo egzaminus, Juozas Tumas 1881 metais įstojo į Dinabarko (dabar Daugpilis) realinę mokyklą. Kunigiškiuose gautas pagyrimo raštas šiam kaimo vaikui labai daug padėjo...

Juozas Tumas- Vaižgantas, jau tapęs kunigu, rašytoju, laikraštiniu, visuomenėje gerai žinomam žmogumi, nepamiršo savosios mokyklos. Jei tikrai apsilankydavo gimtajame Malaišių kaime, visuomet užsukdavo ir į Kunigiškius, apsilankydavo mokykloje, pabendraudavo su mokytojais ir mokiniais. Jis šelpė varginčiau besilaikančius vaikus, dovanodavo savajai mokyklai knygų, mokyimo priemonių...

1930 metais Švietimo ministerijos mėnesinis žurnalas „Švietimo darbas“ (Nr. 8 (131) paskelbė naujieną: „Rokiškio apskrities Svėdasų valsčius. Kunigiškių pradžios mokykla, savivaldybei prašant ir kan. Tumui sutikus, bus vadinama Kunigiškių pradžios mokykla“.

Buvusiame Kunigiškių pradžios mokyklos pastate po restauracijos įsikūrė Svėdasų krašto muziejus, šių metų vasarą pažymėsiantis veiklos 25- metį.

giškių Vaižganto vardo pradžios mokykla. Pasinaudodamas ta proga, kan. Tumas užsakė iš „Spaudos Fondo“ tai mokykla mokslo priemonių už 800 litų.

Mokykla Kunigiškiuose tuomet pasipuošė nauja didžiule išraiškinga iškaba. Tokia pat iškaba, atkurta pagal senas fotografijas, papuošė ir muziejų. Ir dabar, kas tik užsuka į Kunigiškius, pirmiausia pamato ne mažytę muziejaus iškaba, bet didžiulę - mokyklos. Pagal fotografijas atkurtas ir prieškarinio Lietuvos klasės vaizdas. Tai padaryti buvo lengviau, kai buvęs šios mokyklos mokinys dabar jau šviesaus atminimo Aloyzas Kovas atnešė ir padovanojo muziejui išsaugotą brangią relikviją - medinę Nukryžiuotojo skulptūrą. Ji puošė klasę prieškarinio laikais, o prasidėjus sovietinei okupacijai tokia „buržuazinė atgyvena“ buvo nebereikalinga. Gerbiamas Aloyzas padovanojo muziejui ir kitą buvusios Kunigiškių mokyklos relikviją - metalinį, labai skardžiai skambantį varpelį. Pagal metus, išspausčius varpelio liejimo metu, galima teigti, kad juo jau buvo skambinama ir tuo laiku, kai čia mokėsi Tumų Juozukas...

Alytuje gyvenanti pedagogė Nijolė Muzikevičienė muziejui padovanojo daugybę nuotraukų, kurias padarė mokytojas Juozas Jokiškis. Tos nuotraukos, puošiančios ekspozicijas, yra gyva ir Kunigiškių kaimo, ir Svėdasų valsčiaus, ir Kunigiškių pradžios mokyklos istorija. Garbaus amžiaus vietiniai gyventojai su didele pagarba prisimena šį mokytoją. Jis, kilęs iš Vilkaviškio apskrities, baigęs gimtajame krašte, Pilviškiuose, mokytojų kursų, nuo 1929-ųjų metų dirbo Kunigiškiuose. Čia buvo ne tik mokytojas, bet ir fotografas, aktyvus Šaulių organizacijos narys, jaunųjų ūkininkų ratelio vadovas, nuoširdus patarėjas kaimo žmonėms įvairiausias gyvenimo klausimais. Šis mokytojas susirašinėjo su Vaižgantu, o kai rašytojas parvažiudavo namo, būtinai susitikdavo ir pasišnekučiuodavo „akis į akį“.

Vilniaus universiteto Mokslinės bibliotekos rankraščių skyriuje saugomi keli Kunigiškių pradžios mokyklos vedėjo Juozo Jokšo laiški Vaižgantui. Rašytojo paskatintas rinkti mokyklos istoriją, mokytojas J. Jokšas sutiko ir 1930 metų rugpjūčio 3 d. apie tai parašė: „...Į kvietimą rinkti mokyklos medžiagą mielai sutinku ir tuoj imsiuosi darbo. Mokykloje iš rusų laikų jokios knygelės nei raštelio nėra likę, kaip sako gyventojai, viskas žuvo karo audrose. Jau pirmiau šiuo reikalu tei-

rausiu pas seniausius Kunigiškių gyventojus, tai jie šį tą atsimena iš mokyklos praeities. Jų atsiminimus imsiuosi tuoj užrašinėti...“ Tų pačių metų spalio 5-ąją mokytojas J. Jokšas vėl rašo Juozui Tumui- Vaižgantui: „...Prasti pas mane reikalai su mokyklos istorija. Pas kelis asmenis teiravausi tuo reikalu, bet maža ką išgirdau. Tuo tarpu turiu surinkęs kiek žinių apie mokytojus (iš J. Meponies ir K. Baunio), štai jie iš eilės kiek pamena: 1. Sakalauskas, 2. Kudriavcovas, 3. Balmonovas, 4. Vasilionok, 5. Kolyško, 6. Minicki, 7. Harlompovič, 8. Arsenjev, 9. Astopkovič, 10. Žeikas, 11. ? 12. Kačėnauskas. Prie šio mokytojo mokyklos žemėje pasodintu vaisinui ir paprastų medžių. 13. Kuzmickis, 14. Greimas ir Butkus. Jėdu buvo karo pradžioje. Tuomet

mokykla buvo dviejų komplektų. 15. Mickevičius, 16. Banys, 17. Pliupelis ir 18. J. Jokšas... Seniau rusų laikais mokyklą lankė vaikai iš viso tų laikų valsčiaus. Būdavo 50-100 mokinių. Mokydavosi rusų k., aritmetikos, dailės, rašymo istorijos, geografijos ir dainavimo. Dabar mokyklą vaikai lanko iš Kunigiškių, Gykių, Malaišių, Gudonių, keli iš Jodonių, Vaitkūnų ir kt. Mokomės gimtosios kalbos, tikybos, skaičiavimo, krašto mokslo, istorijos, geografijos, gamtos, piešimo, dailės, rankų darbo, mankštybos ir dainavimo. Jau keturi metai prie mokyklos vakarais veikia žemės ūkio klasė. Čia baigę pradžios mokyklą mokiniai mokosi žemės ūkio mokslų: žemdirbystės, gyvulininkystės, daržininkystės, sodininkystės, bitininkystės, kooperacijos, sąskaitybės, kitų ūkininkams žinotinų dalykų.“ Toliau laiške rašoma, kad 1930 m. spalio 1 d. mokykloje mokėsi 15 berniukų ir 15 mergaitėlių, lapkričio 3 d. atėjo ir daugiau gudresnių mokinių...

Nežinia, ar Kunigiškių mokyklos istorija buvo pilnai surinkta, nes jau 1931 metų kovo 22 d. J. Jokšas kreipėsi į Vaižgantą laišku, prašydamas jį užtart, nes jį iš tos mokyklos veja... Tikriausiai, rašytojas mokytoją užtarė, kadangi Kunigiškiuose J. Jokšas liko ilgiam laikui... (Tačiau mokyklos istorijos, užrašytos šio ar kito kurio nors mokytojo, neteko matyti...)

Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių skyriuje yra saugomos ir Kunigiškių pradžios mokyklos vedėjo Juozo Jokšo rašytos padėkos Juozui Tumui- Vaižgantui už įvairias dovanas (vaizdines priemones, knygas), pateikiami ir tų dovanų sąrašai (įvardinta net 398 knygos)...

Kai 1933 metų balandžio mėnesį Vaižgantas mirė, mokytojo J. Jokšo suburti pradžios mokyklos mokiniai iš Kunigiškių atėję į Malaišius Tumų sodybos vietoje pasodino ažuoliuką, klevų, liepų, įrengė gėlyną. Tie išlakūs, aukštaūgiai medžiai ir dabar juosia Tumų sodybvietę, o didžiulio ažuolo pavėsyje stovi skulptoriaus Bernardo Bučo sukurtas paminklas Vaižgantui...

Idomi detalė: tais pačiais 1933-aisiais metais, kai mirė Vaižgantas, Juozo ir Malvinos Jokšų šeimoje gimė dukra Nijolė (lapkričio mėnesį). Būtent tos Nijolės Jokšaitės-Muzikevičienės dėka muziejus turi daugybę mokytojo Juozo Jokšo darytų nuotraukų, dukra ne kartą siuntė prisiminimus apie savo tėvo darbą Kunigiškiuose ir kitur.

Iš Kunigiškių J. Jokšas turėjo išsiskirti 1940-aisiais metais. Tuomet jam teko

Muziejuje buvo atkurtas ir senosios klasės vaizdas.

mokytojai Vaduvų ir Svodiškio pradinėse mokyklose (Rokiškio apskrities Skapiškio ir Obelių valsčiuose), dirbt Rokiškio pirmosios pradinės mokyklos vedėju. 1950-1953 metais darbuosė Rokiškio rajono liaudies švietimo skyriuje mokyklų inspektoriumi, Rokiškio rajono kultūros švietimo skyriaus vedėju, Rokiškio rajono Ragelių septynmetės mokyklos mokytoju. Nuo 1957-ųjų iki išėjimo į pensiją mokytojavo Vilkaviškio rajono Pilviškių vidurinėje mokykloje...

Už nuoširdų darbą, aktyvią visuomeninę veiklą Juozas Jokšas prieškarinio metais buvo apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės 10- mečio medaliu ir IV laipsnio Gedimino ordinu. Sovietmečiu „smetoninis“ mokytojas apdovanojimų nesulaukė...

Iš muziejuje saugomų mokytojo dukros Nijolės Muzikevičienės laišku, užrašytų prisiminimų, o taip pat iš Detrote (JAV) gyvenusio mokytojo brolio Kosto Jokšos atsiųstų prisiminimų galima susidaryti nuomonę, kad Juozas Jokšas buvo atsidavęs savo profesijai, neišvaizdavo savo gyvenimo be vaikų, mokyklos. Mokytojo profesijai pasižventęs idealistas visur, kur tik mokytojavo, tapdavo sodiečių draugu ir patarėju. Kad ir kaip būdavo sunku - jis neaimanuodavo, nesiskųdavo, o kantriai nešdavo savo „kryželį“. Keletą metų jis kantriai, su didele meile, iki pat jos gyvenimo saulėlydžio, slaugė paralyžuotą savo žmoną Malviną...

Kunigiškių kaime veikiančiame muziejuje sukaupta daug medžiagos ir apie kitą buvusį šios mokyklos mokytoją - Julijū Greimą. Jam mokytojai Kunigiškiuose teko net du kartus. Pirmą kartą Veiverių mokytojų seminarijos auklėtinis Julius Greimas Kunigiškių pradžios mokykloje mokytojavo 1913-1915 metais. Tačiau, vykstant Pirmajam pasauliniam karui, Greimų šeima evakuojama į Rusiją, kur mokytojas nukreipiamas darbui į lietuvių pabėgėlių stovyklą Tuloje. Čia, Tuloje, 1917 metų kovo 9 dieną Julius ir Konstancijos Greimų šeimoje gimė sūnus, kurį tėvai pavadino Algirdu Juliumi. Tuomet dar niekas net nesvajavo, kad iš šio berniuko išaugs pasaulinio garso mokslininkas, semiotikos mokslo kūrėjas, lietuvių mitologijos tyrinėtojas, lingvistas, eseistas, į daugelio pasaulio kalbų išleistu mokslo veikalų autorius profesorius Algirdas Julius Greimas...

1918 metų vasarą Greimų šeima su dviem mažamečiais vaikais - septynmete Gražina ir vienerių metų Algirdu Juliumi grįžo į Lietuvą. Mokytojui Julijū Greimui vėl buvo leista mokytojai Kunigiškiuose. Kaip ir anksčiau, mokytojas su šeima apsigyveno mokyklos pastate, kur buvo įrengtas butas. Būtent Kunigiškiai ir ši mokykla buvo pirmoji būsimąjį mokslininko prof. Algirdo Juliaus Greimo gyvenamąją vietą Lietuvoje.

Na, o mokytojas Julius Greimas Kunigiškiuose ilgai neužsibuvo - tik tai vienerius mokslo metus. Toliau jo gyvenimo ir pedagoginės veiklos kelias nvingiavo į Kupiškį, kur teko mokytojai, o Šiauliuose, Marijampolėje, Prienuose teko dar dirbti ir mokyklų inspektoriumi. Buvęs Kunigiškių pradžios mokyklos mokytojas Julius Greimas 1934 metais tampa paskutiniojo nepriklausomos tarpukario Lietuvos burmistru Prienuose ir tas pareigas eina iki 1940-ųjų metų, iki sovietinės okupacijos. 1941-ųjų birželio 14-ąją Julius ir Konstancija Greimai ištremti į Sibirą. Pakelyje sutuoktiniai buvo išskirti. Konstancija buvo nutremta į Altajaus kraštą, iš kur po septynerių metų tremties pabėgo į Lietuvą. Čia buvo sugauta, kalinama ir vėl ištremta atgal į Altajaus kraštą. Po Stalino mirties sugrįžo į Lietuvą, kur po poros laisvės metų (1956 m.) mirė. Mokytojo ir burmistro Juliaus Greimo tremties vieta buvo Rešiotų lageris Krasnojarsko krašte. 1942 m. sausio 23-įjį - paskutinė jo gyvenimo diena. Tą

dien lageryje jo kaip „liaudies priešo“, „buržuazinio nacionalisto“ byla buvo nutraukta, nes „kaltininko“ nebebuvo tarp gyvųjų. Jo mirties aplinkybės ir palaidojimo vietą gaubia paslaptis. Lietuvos patrioto Juliaus Greimo palaikai iš tariamos palaidojimo vietos buvo parvežti į Lietuvą ir palaidoti Kauno Petrašiūnų kapinėse šeimos kape drauge su Paryžiuje 1992 metų vasario 27 d. mirusiu sūnumi prof. Algirdu Juliumi Greimu.

2009 metų gegužės 23-ąją Svėdasų krašto muziejuje Kunigiškiuose, tame kambaryje, kuris buvo tapęs pirmąjį žymaus mokslininko prof. Algirdo Juliaus Greimo gyvenamąją vietą Lietuvoje, buvo atidengta ir pašventinta atminimo lenta, skirta žymiesiems buvusiems Kunigiškių pradžios mokyklos mokiniais ir mokytojais. Ta proga buvo atidaryta unikali, daugelį pasaulio miestų ir Lietuvos vietovių apkelavusi paroda „Algirdo Greimo vaikystė“, parengta prof., dr. Rimtauto Kašponio. Atminimo lentos įamžino Kunigiškių pradžios mokyklos buvusius mokytojus lietuvių literatūros klasiką, visuomenės veikėją kanaaninką Juozą Tumą- Vaižgantą, išėivijos rašytoją Alę Rūtą (Eleną Nakaitę- Arbiene), akvarelės meistrą Kajetoną Sklėrių, architektą Bronių Kazlauską, literatę vieną iš šio muziejaus steigėjų Danutę Šiliniene ir kitus žymius kraštiečius. Nepamiršti ir mokytojai Juozas Jokšas, Julius Greimas, Antanas Pliupelis. Ir apie A. Pliupelį muziejuje yra sukaupta nemažai įvairios informacijos. Čia deramą vietą užima ir jo artimųjų išsaugoto 1930 metų rugpjūčio 10 diena datuojamo mokytojo rankraščio „Mano gyvenimo knygos lapai“ kopija.

„Tai buvo lietuvis, paskyręs savo gyvenimą žmonių švietimui. Jis sugebėjo dalyti savo žinias, patyrimą ir širdies šilumą visiems, su kuriais dirbo, bendravo ir ypač savo mokiniams. Daugelis buvusio Svėdasų valsčiaus Butėnų ir Kunigiškių kaimų žmonių, buvusių jo mokinių, dažnai prisimena savo mokytoją, padėjusį jiems pasirinkti teisingą gyvenimo ir mokslo kelią...A. Pliupelis nuolat rūpinosi Lietuvos švietimo aktualijomis. Dirbdamas Kunigiškių mokyklos vedėju, A. Pliupelis rūpinosi ne tik mokykla, bet ir apylinkės žmonių švietimu. Mokykloje vykdavo paskaitos įvairiomis temomis: švietimo, kultūros ir žemės ūkio tobulinimo klausimais, buvo organizuojami jaunimo renginiai...Žavėjosi Vaižganto kūryba, ypač „Pragiedručiuose“ vaizduojamomis lietuvių tautinio atgimimo ir išsivadavimo idėjomis, dėl to jis tapo dideliu savo tėvynės patriotu...“- rašė laikraštėje „XXI amžius“ straipsnyje „Gyvenimą paskyręs žmonių švietimui“ 1999 metų kovo 1 d. dabar jau šviesaus atminimo kraštiečių mokslininkas doc., dr. Feliksas Staniulis.

Muziejuje yra renkama, kaupiama medžiaga ir apie kitus Kunigiškių pradžios mokyklos mokytojus žymes. Muziejaus lankytojai, kurie vienaip ar kitaip yra susiję su Kunigiškiais, mielai dalijasi savo prisiminimais, ne kartą yra dovanoję vaikystės ir jaunystės laikų fotografijas, ypač su didele nostalgija jie mena mokykloje praleistas dienas. Daug prisiminimų apie savo vaikystę, mokymąsi Kunigiškių pradžios mokykloje ir pirmuosius mokytojus yra užrašiusi ir dovanojusi muziejui Danutė Šiliniene. Paskutinieji jos prisiminimai muziejų pasiekė prieš pat Danutės mirtį (Anapilin ji išėjo 2010 metų vasarį)...

Šis kraštotyris darbas bus tęsiamas ir ateityje. Juk pats gyvenimas įpareigoja prisiminti Kunigiškių pradžios mokyklos istoriją ir čia dirbusius mokytojus. Vien dėl to, kad muziejus įkurdintas ne šiaip sau kokiame pastate, o buvusioje mokykloje ir kad čia atkurta senoji klasė...

Vytautas BAGDONAS
Autoriaus nuotr.